

Ivana Stevanović

ivanaste@sezampro.yu

ŽENA ILI MUŠKARAC – U ČEMU JE RAZLIKA? BIOLOGIZACIJA RODNIH NEJEDNAKOSTI U SVETLU TUMAČENJA JOVA TOŠEVSKOG

Apstrakt: Pišući u duhu eksplicitnog naturalizma i biološkog determinizma Jovo Toševski je, krijući se iza vela autoriteta koji nauka ima u društvu, proizveo znanje o ljudskoj seksualnosti, polnosti, telu i rodnim odnosima, dostupno široj čitalačkoj publici. Polazeći od ideje diskursa na način na koji ga je odredio Fuko i promenjene slike nauke, ovaj rad ima za cilj da ukaže na šire implikacije znanja proizvedenog pod uticajem popularnog naučnog diskursa Jova Toševskog.

Ključne reči: nauka, diskurs, rodni odnosi, telo, seksualnost.

I Uvod

U savremenoj Srbiji javna diskusija a *pro po* rodnih odnosa i seksualnosti zahuktala se poslednjih godina. Ako se poslužim rečima jedne naše novinark¹, medijski prostor u Srbiji bio je uskraćen za komentare o muško-ženskim odnosima sve dok na javnu scenu nije stupio Jovo Toševski. Ali da li je zaista tako? Ili preciznije, da li je govoriti o nečemu važnije od onoga šta se govori i kakve su posledice tog govora? I šta se dešava kada iza onoga ko govori stoji autoritet nauke? Ovo su samo neka od pitanja na koja ovaj rad traži odgovore i biće usmeren na analizu ideja najpoznatijeg srpskog seksologa, Prof. Dr Jova Toševskog. Njegovi tekstovi odišu duhom eksplicitnog naturalizma i biološkog determinizma i predstavljaju, verujem, savršen materijal za analizu. Poćiću od promenjene slike nauke koja kao ključni problem postavlja institucionalni, politički, istorijski i drugi referentni okvir u kome znanje biva proizvedeno i od ideje diskursa kao istorijski određenog načina na koji se formira znanje o određenoj temi i određenom fenomenu. Pomenuti materijal biće analiziran istraživačkim postupkom koji se u antropološkim krugovima naziva diskurzivna analiza. Polazeći od ideje da je znanje uvek proizvod delovanja moći u okviru diskursa ovaj rad ima za cilj da ukaže na različite mehanizme koji proizvode odnose rodni nejednakosti i nanovo ih reprodukuju. Konkre-

---

¹ R. Momčilović, Toševski, seksolog sa predumišljajem. Šta žene žele?, preuzeto sa adrese: <http://www.politika.co.yu/ilustro/2300/3.htm>

no, analizom se nastoje utvrditi šire implikacije znanja proizvedenog pod uticajem popularnog medicinskog/seksološkog diskursa.

II Teorijsko zaleđe

Seksologija i "činjenice" ljudske telesnosti i polnosti

Godinama dominantna, pozitivistička slika nauke na kojoj je počivao ugled koji je ista imala u društvu, nesumnjivo je bila temelj konstituisanja kako prirodnih tako i društvenih nauka. Premisa da su naučna istraživanja bazirana na činjenicama i objektivna dala je privilegovani status nauci u tumačenju bilo kog fenomena. Sledstveno, kada ljudi čitaju neki naučni članak otpor koji bi inače mogli imati prema datom objašnjenju nestaje upravo zato što je reč o nauci.²

Ljudsko telo i "činjenice" koje se tiču njegove telesnosti i polnosti dugo su u nauci posmatrane kao biološka datost, očigledna i neupitna. Naime, pretpostavljena samorazumljivost ljudskih tela bila je prisutna u naučnim diskursima čija su tumačenja odlikovali naturalizam, s jedne, i univerzalizam, s druge strane.³ Odličan primer ovoga jeste sociobiologija koja je pretpostavljala direktnu uzročno-posledičnu vezu između biologije i socijalnog ponašanja i time esencijalizovala "ljudsku prirodu". Sociobiologija je istraživački program koji je upotrebio evolucionu teoriju kako bi objasnio socijalne, psihološke i etološke karakteristike različitih vrsta. Ako je ovako shvatimo, sociobiologija nije, tvrdi Sober, započela sa knjigom *Sociobiologija:nova sinteza* Vilsona, koji se obično smatra njenim začetnikom, jer je evolucija ponašanja oduvek bila tema kojom se Darwinova teorija bavila.⁴ Ipak, ono što je izazvalo oštru kritiku, ne samo od strane društvenih naučnika već i samih biologa, jeste poslednje poglavlje pomenute Vilsonove knjige koje se odnosi na primenu sociobioloških ideja na ljudski duh i kulturu. Ukratko, evolucija putem prirodne selekcije zahteva da fenotipske razlike budu nasledne i ovaj osnovni scenario ostaje isti kada sociobiolozi objašnjavaju neku osobinu ljudskog ponašanja postulirajući da je ona rezultat evolucije putem prirodne selekcije. Odnosno, ona postulira postojanje gena "za" dato ponašanje.⁵ Ukazujući na to da ne postoje dokazi o genetskoj kontroli društvenog ponašanja ljudi, a time ni rodnog ponašanja i rodnih uloga, savremena bio-

---

² V. Brescoll and M. LaFrance, *The Correlates and Consequences of Newspaper Reports of Research on Sex Differences*, American Psychological Society, Vol. 15, No. 8, Yale University, 2004.

³ Z. Ivanović i P. Šarčević, *O statusu tela u antropologiji*, *Kultura*, br. 105/106, Beograd, 2003, 9-24.

⁴ E. Sober, *Filozofija biologije*, Plato, Beograd, 2006, 231-243.

⁵ Sober, 2006, 231-243.

loška nauka odbacila je ovakvo stanovište i istakla da biologija nije jednosmer-
na determinanta već da predstavlja dinamičku komponentu ljudske egzistenci-
je.⁶ Društvene i humanističke nauke sa svoje strane ukazale su na to da je socio-
biologija, kao ekstremen oblik naturalizacije socijalnih fenomena i nejednakosti,
porekla postojanje kulture, a time porekla i samu antropologiju kao nauku.⁷ Ono
što je još važnije, a što ističe Hert, jeste da se vulgarna sociobiologija mora po-
smatrati kao nastavak rane Darvinovske fascinacije polnom diferencijacijom i
borbom za opstanak koja je u svojim sofisticiranijim verzijama na čelu sa sek-
sualnim dimorfizmom bila, ponegde i danas ostala, glavni pravac društveno-na-
učne misli.⁸ I dok je sociobiologija odlučno odbačena, diskurs polnog dimorfi-
zma nastavio je da živi u naučnim tumačenjima ljudske telesnosti, polnosti i
seksualnosti. Naime, sledeći Darvina, tokom devetnaestog veka u nauci je bilo
široko rasprostranjeno shvatanje da je svrha seksualnog ponašanja reprodukcija
i selektivna sposobnost pojedinca u evoluciji. Prirodna selekcija koja utiče na
muškarce i žene u zavisnosti od njihovih uloga u biološkoj reprodukciji rezulti-
rala je dimorfizmom pod kojim se, kako Hert navodi, uobičajeno podrazumeva-
la filogenetski nasleđena struktura dva tipa ljudske i polne prirode.⁹ Princip pol-
nog dimorfizma nastavio je da funkcioniše kao jednoobrazni zakon i onda kada
je bavljenje Darvinovom teorijom evolucije prevaziđeno. Smatralo se kanonom
da svuda i u svim vremenima pol i/ili rod postoje u cilju reprodukcije jedinki i
vrste. "Ukratko, kao što je ukazano u kritikama koje su formulisali tokom jedne
generacije feministički i homoseksualno orjentisani naučnici i naučnice, repro-
dukcija je gotovo čitavog prošlog veka bila "stvarni predmet" normativne nau-
ke, kako biologije tako i nauke o društvu."¹⁰

Formulisanje pozitivne nauke o polnosti i ljudskoj seksualnosti nesumnji-
vo je bilo pod uticajem diskursa polnog dimorfizma. Iz seksologije su proiste-
kle dve veoma uticajne ideje. Prva, da su "muško" i "žensko" urođene struktu-
re i, druga, da je heteroseksualnost nužna i najviša forma polne evolucije.¹¹
Dva različita pola i princip reprodukcije usmerili su biomedicinsku seksolo-
šku tradiciju ka esencijalističkom shvatanju. Diskurs polnog dimorfizma, ako
se poslužimo Fukovim rečnikom, postavio je granice unutar kojih smo perci-
pirali/percipiramo sopstveno telo i seksualnost.¹² Kako će se kasnije videti,
nauka o polnosti koju zastupa Jovo Toševski nedvosmisleno je rezultat diskur-
sa polnog dimorfizma i pod jakim je uticajem esencijalističke paradigme.

---

⁶ Ivanović i Šarčević, 2003, 9-24.

⁷ Ivanović i Šarčević, 2003, 9-24.

⁸ G. Hert, Treći pol i treći rod, *Kultura*, br. 105/106, Beograd, 2003, 63-132.

⁹ Hert, 2003, 63-132.

¹⁰ Hert, 2003, 63-132.

¹¹ Hert, 2003, 63-132.

¹² M. Fuko, Istorija seksualnosti., Volja za znanjem, Prosveta, Beograd, 1978.

Sistem pola/roda

Naturalistički pristup bio je posebno uočljiv u onim tumačenjima u kojima se nejednaka raspodela moći između muškarca i žene, kao i različiti položaji koje oni zauzimaju u datoma društvenom poretku, shvatala kao posledica polnih razlika. Sledstveno, rodna asimetrija bila je rezultat različitih uloga muškarca i žene u procesu biološke reprodukcije, kategorije muškosti i ženskosti uzajamno isključive, a društveni poredak odraz prirodnog stanja stvari. Odbacivanje objašnjenja ukorenjenih u biološkom naturalizmu bilo je samo prvi korak u formulisanju pristupa koji su prvi plan svojih tumačenja ljudske polnosti i seksualnosti stavili socijalni i kulturni kontekst.¹³ U želji da ospori naturalističke argumente u "naučnim" tumačenjima odnosa rodnih nejednakosti, feministički orjentisana antropologija, kako ističe Ivanović, razvila je i naglasila važnost analitičkog razlikovanja biološkog pola, *sex*, i kulturno konstruisanog roda, *gender*.¹⁴ Sistem pola/roda kao široko prihvaćena analitička kategorija razvijen je sedamdesetih godina dvadesetog veka i predstavlja značajnu tekovinu feminističke teorije ovog razdoblja.¹⁵

Nasuprot pozitivističkoj slici nauke koja pretpostavlja da su naučne teorije i naučno znanje odraz stvarnog stanja stvari nezavisno od svesti koja je spoznaje, feministički orjentisane teoretičarke prvog talasa feminističke kritike ukazale su na to da je pitanje *ko govori i sa koje pozicije* od presudne važnosti. Naime, feministička kritika klasičnih antropoloških teorija i praksi dekonstruisala je do tada teorijski neproblematizovano shvatanje objektivizma kao rodno neutralnog znanja zamenivši ga fleksibilnijim pojmom znanja staćenog na temelju određene perspektive gledanja.¹⁶ Drugačije rečeno, suštinsko pitanje pokrenuto od strane ovih teoretičarki jeste politika reprezentacije. Ovaj prvi talas feminizma označen kao "antropologija žene" zainteresovao se za, do tada, zanemerenu žensku perspektivu u tumačenju stvarnosti i nastojao da objasni neravnomeran položaj žene u društvu ističući da dosadašnje teorije o društvu nisu u dovoljnoj meri objektivne budući da predstavljaju samo "muško" tumačenje "muškog" dela stvarnosti.¹⁷ Pretpostavljenju objektivnosti nauke, tvrdile su ove teoretičarke, moguće je postići tek kada teorije obuhvate i žensku realnost. Ovakav "pogled na svet", za kakav su se zalagale feministič-

---

¹³ W. Simon and J. H. Gagnon, *Sexual Scripts Origins, Influences and Changes*, *Qualitative Sociology*, Vol. 26, No. 4, Winter 2003.

¹⁴ Z. Ivanović, *Antropologija žena i pitanje rodnih odnosa u izmenjenom diskursu antropologije*, u: Žarana Papić i Lydia Sklevicky (ur.), *Antropologija žene*, Drugo izdanje, Biblioteka XX vek, Beograd, 2003, 381-435, 396.

¹⁵ Ivanović, 2003, 396.

¹⁶ Ivanović, 2003, 396.

¹⁷ Ivanović, 2003, 381-435.

ke teoretičarke "prvog talasa", nije problematizovao koncept objektivnosti nauke niti dekonstruisao dihotomiju subjektivno-objektivno na kojoj je počivao.¹⁸

Kritika koncepata objektivnosti započela je tek osamdesetih godina sa drugim talasom feminističke, postkolonijalne i postmodernističke kritike "kada su interesovanja za socijalnu/kulturnu konstrukciju naučnog znanja dobila veći prostor i u društvenim i u humanističkim disciplinama, (i kada je) ono što je izgledalo kao prirodna i potencijalno veoma korisna teorijska refleksija postalo predmet dugih i veoma važnih polemika koje su uverljivo demonstrirale ideološke, tradicijske i narativne osobine proizvodnje nauke."¹⁹ Ili, drugačije rečeno, kriza etnografskog realizma apostrofirala je kao ključni problem institucionalni, politički, ekonomski, ideološki, istorijski i drugi referentni okvir u kome znanje biva proizvedeno.²⁰ U okviru same discipline usledile su dekonstruktivističke i postmodernističke rasprave usled kojih su antropološke teorije transformisane u skup različitih strategija koje uključuju i podrazumevaju kritiku sopstvenih određenja, pozicija i interesovanja.²¹ Ili, rečeno jezikom filozofije nauke, postalo je jasno da naša percepcija zavisi od našeg kategorijalnog aparata, da je naše iskustvo određeno teorijom koja je *a priori* u odnosu na to iskustvo²², da smo diskurzivno određeni i kulturno uslovljeni. U ovom periodu, osamdesetih i devedesetih godina, otvoreni su problemi u vezi sa konstrukcijom naučnog znanja i dekonstrukcijom odnosa znanja i moći. Nauka je prestala da se doživljava kao sistem istinitih stavova.

Zajedno sa krizom etnografske reprezentacije, koja, kako je već rečeno, otkriva da etnografije i/ili naučni iskazi nikada nisu neposredni odraz stvarnosti već prikazi posredovanih stvarnosti izloženih delovanju moći u datom društvu drugi talas feminističke kritike, nasuprot prvom, pokrenuo je pitanje statusa koncepta objektivnosti i zainteresovao se za rodne odnose, dekonstruisao naturalističke interpretacije rodnih nejednakosti u društvima i pažnju usmerio na istorijske, socijalne i društveno konstruisane uloge i odnose muškaraca i žene.²³

No, da se vratimo sistemu pola/roda koji je itekako važna zaostavština feministički orjentisanih teoretičarki i prvog i drugog talasa kritike. Teorijska važnost pomenutog sistema leži u problematizovanju "prirodne" predodređenosti muškarca i žene za zauzimanje nejednakih položaja u datom društvu. Uvođenje termina *rod* u naučni diskurs doprilelo je prevazilaženju ustaljene, jed-

---

¹⁸ Ivanović, 2003, 389.

¹⁹ M. Milenković, Problem etnografski stvarnog, Etnološka biblioteka, Beograd, 2003, 34.

²⁰ Milenković, 2003, 275.

²¹ Ivanović, 2003, 381-435.

²² T. Kun, Struktura naučnih revolucija, Nolit, Beograd, 1974.

²³ Ivanović, 2003, 381-435.

nostrane predstave o mehanizmima proizvodjenja rodnih nejednakosti. Koncept roda problematizovao je pitanje realizacije vlasti i strukturalne uređenosti društva na osnovu polne podele uloga koje počivaju na patrijahalnosti i heteroseksualnosti.²⁴

Kritika polnog dimorfizma

Potreba da se shvati kako žena postaje žena dovela je feministički orijentisane teoretičarke do uvođenja analitičke kategorije roda. Razlike koje su se svojevremeno percipirale kao potpuno biološke i telesne počele su da se shvataju kao društveno konstruisane tokom dugotrajne istorijske podele ljudi na muškarce i žene. Sagledan kao zbir istorijski i kulturno proizvedenih značenja, odlučno osporavajući ideju da je anatomija sudbina, rod je dobio ogromnu eksplanatornu moć.²⁵ Iako je ova promena pristupa i interesovanja od velike teorijske važnosti, može se reći da je tokom obe decenije pisanja i polemisanja u duhu feminističke paradigme, "povlašćeni predmet istraživanja bio rod, dok je pol ostao teorijski neproblematizovan".²⁶ Kako Hert navodi, još je u devetnaesom veku u seksološkoj literaturi došlo do implicitnog isticanja razlike između biologije/prirode i društva/vaspitanja u tumačenju ljudske seksualnosti što je, pola veka kasnije, dovelo do novog oblika dualističke definicije razlikovanja između *pola*, kao bioloških elemenata, i *roda*, kao kulturno naučenih elemenata.²⁷ Bilo je teško razmišljati izvan polnog dimorfizma kao pojmovnog sistema. U antropologiji i ostalim društvenim naukama, kategorija roda je od samog početka shvaćena kao kulturna interpretacija pre-socijalnih polnih razlika, vidljivih na ljudskom telu i, značajnim u biološkoj reprodukciji.²⁸ Nije uzimano u obzir da su i biologija i kultura istorijski i kulturno promenljivi koncepti. Tek sa kritičkim promišljanjem distinkcije biologija/kultura telesnost *per se* postaje teorijski važna i pažnja se usmerava na socijalne i kulturne dimenzije njene egzistencije.²⁹ Postalo je jasno da iako sve kulture uočavaju i priznaju polne razlike one ih ne interpretiraju na isti način, naprotiv, neke od njih kultura može da negira ili, pak, izbriše.³⁰ Autori poput Herta koji

---

²⁴ L. Radulović, Konstrukcija roda u Narodnoj religiji Srba, doktorska disertacija, Biblioteka odeljenja za etnologiju i antropologiju, Beograd, 2007, 51.

²⁵ D. Kornel, Rod, u: Genero, časopis za feminističku teoriju, Centar za ženske studije, Beograd, 2003.

²⁶ Ivanović, 2003, 381-435, 400.

²⁷ Hert, 2003, 63-132.

²⁸ Ivanović, 2003, 381-435, 403.

²⁹ Ivanović, 2003, 403.

³⁰ Ivanović i Šarčević, 2003, 9-24.

su se bavili proučavanjem fenomena trećeg roda i interseksualnosti redefinisali su proučavanja pola/roda u svetlu kritike polnog dimorfizma i stalnog nastojanja da se ova dihotomija objektivizuje. Ukazali su na to da su u nekim vremenima i na nekim mestima pojedinci grupisani prema drugačijim ontološkim kategorijama, identitetima, zadacima, ulogama, praksama i institucijama i da to dovodi do postojanja više od dve vrste osoba, odnosno, više od onoga što je zapadni diskurs klasifikovao kao dva pola, muško i žensko, i dva roda, muškost i ženskost.³¹ Kolijer i Janagisako su ukazale su na to da se i sama biološka/polna razlika mora shvatiti kao kulturna konstrukcija, pre nego prirodna datost.³² Mišel Fuko je u svojim analizama tela i polnosti upozorio da se ljudsko telo, polna razlika i seksualnost moraju shvatiti ne kao poreklo već kao rezultat diskursa, jer diskurs nije samo predstava on je materijalni uslov koji nas primorava da sopstveno telo i seksualnost doživljavamo na određeni način.³³ Njegovu ideju da pol ne postoji pre diskursa u kome je određen dodatno je razradila, a time postala i jedna od najpoznatijih kritičarki distinkcije pola/roda, Džudit Batler. Naime, ona je ukazala na to da iako se polna razlika shvata kao posledica materijalizacije ona nikada nije puka funkcija materijalnih razlika koje predhodno nisu diskurzivnim praksama obeležene i uobličene.³⁴ Batler materijalnost tela dovodi u vezu sa performativnom teorijom roda ističući da pol nije statična činjenica tela već idealna konstrukcija koja se vremenom kroz regulativne heteroseksualne norme i citatorsku praksu prisilno materijalizuje.³⁵ Citatorska praksa, odnosno ponavljanje normi, neophodno je jer se tela nikada do kraja ne povinuju materijalizaciji. Pol se ne može pojmiti van diskurzivne prakse koja ga je proizvela i materijalizovala, a "ako je rod društvena konstrukcija pola, i ako se "polu" ne može pristupiti mimo njegove konstrukcije, onda se pokazuje ne samo da se pol izgubio u rodu, već i da je postao njegova fikcija, možda fantazija, kojoj je naknadno dodeljeno prejezičko mesto kojem se ne može neposredno pristupiti."³⁶ Mada je ovakav pristup kritikovan zbog zanemarivanja materijalnosti tela, i pažnja skrenuta na to da telo treba posmatrati kao materijalnu osnovu za, a ne samo efekat konstrukcije socijalnih odnosa i razlika,³⁷ pojam diskursa od izuzetne je važnosti u tumačenju bilo kog društvenog fenomena.

---

³¹ Hert, 2003, 63-132.

³² Ivanović, 2003, 381-435, 406.

³³ Fuko, 1978.

³⁴ Dž. Batler, Tela koja nešto znače. O diskurzivnim granicama "pola", Samizdat B92, Beograd, 2001.

³⁵ Batler, 2001, 3-42.

³⁶ Batler, 2001, 18.

³⁷ Ivanović, 2003, 415.

Seksualnost *per se* ili polnost u diskursu

Mišel Fuko, čuveni francuski filozof i psiholog druge polovine dvadesetog veka, značajno je doprineo promeni paradigme uvodeći pojam diskursa i uspostavivši vezu između vlasti, znanja i moći.³⁸ Postavivši u centar pažnje ljudsko telo i seksualnost kao socijalno i kulturno označene u želji da pokaže istorijsku različitost u poimanju istih, Fuko je začetnik jednog novog i drugačijeg talasa tumačenja ovih, neosporno važnih, antropoloških tema. Seksualnost samu po sebi nemoguće je pojmiti, ako želimo da je shvatimo i razumemo neophodno je da oslušnemo i svoju pažnju usmerimo na "govor" društva o njoj. Sa uspostavljanjem građanskog društva, o seksu počinje da se govori, ali činjenica da se o njemu govori nije sama po sebi važnija od načina na koji se o njemu govori, sa kojih stanovišta se govori, ko govori i koje ustanove podstiču da se o njemu govori. U trenutku kada je zapadno društvo pripisalo sebi racionalnost nauka kao oličenje te racionalnosti postala je privilegovano stanovište sa kog se govori o bilo kom problemu. Nauka je dobila onu vrstu autoriteta, autoriteta izgrađenog na istinitosti, objektivnosti i sveobuhvatnosti i bilo je potrebno da ona progovori o seksualnosti. I progovorila je, kroz mnoštvo različitih diskursa. Činjenica da se o seksualnosti i telu govori sa pozicije "čiste" i neutralne nauke od izuzetne je teorijske važnosti jer podrazumeva da se o tim temama kazuje istina.

U analizi, kaže Fuko, treba poći od ovih pozitivnih mehanizama koji proizvode istinu, od strategija imanentnih toj "volji za znanjem".³⁹

Polazeći od ideje diskursa na način na koji ga je odredio Fuko, ovaj rad analiziraće ideje Jova Toševskog kao jedan od diskursa o ljudskoj seksualnosti, koji je jasno definisan, naučno proizveden i koji je odredio pravila govorenja o ljudskoj seksualnosti i pružio društveno legitimisano i institucionalizovano znanje široj čitalačkoj javnosti.

III Etnografija ideja J. Toševskog

Nešto o J. Toševskom

Prof. Dr Jovo Toševski rođen je 1947. godine u Ljubljani. Završio je studije medicine na Medicinskom fakultetu u Beogradu, magistrirao iz oblasti neuronauke, i doktorirao na razlikama muškog i ženskog mozga. Redovni je profesor i šef katedre za anatomiju i sudsku medicinu Medicinskog fakulteta Uni-

---

³⁸ Detaljnije o određenju pojmova diskursa, moći, seksualnosti videti u: Fuko, 1978.

³⁹ Fuko, 1978.

verziteta u Kragujevcu. Naučno usmerenje su mu seksualnost, emocionalnost i memorički sistem mozga čoveka. Rukovodi laboratorijom za istraživanje seksualnosti, emocionalnosti i memoričkih sistema mozga u okviru sekcije za neuronauku. I možemo bez preterivanja reći da je Prof. Dr Jovo Toševski naš najpoznatiji, medijski njeeksponiraniji i najčitaniji seksolog.⁴⁰ Kada kažem najpoznatiji mislim pre svega na popularnost koju pomenuti seksolog ima u našoj javnosti. Njegove knjige, kojih ukupno ima deset⁴¹, doživele su po nekoliko izdanja, pisao je kolmune u dnevnom listu sa ogromnim tiražom, *Političari*, članke u dnevnom listu *Dnevnik*⁴², o njegovim se idejama vrlo zdušno raspravlja na internet forumima⁴³, o njemu se piše, o njemu se često govori. Kao redovni profesor Medicinskog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu uživa naučni dignitet na koji se često poziva prilikom iznošenja svojih tvrdnji. Iako je njegova prva knjiga objavljena 1988. godine šira čitalačka publika imala je priliku da se sa njegovim idejama upozna kroz kolmune "O večitom muškom cilju" objavljujane na *Muškoj strani* dnevnog lista *Politika* od septembra 2002. do septembra 2003 godine. Iz nedelje u nedelju, saznavali smo po nešto o, pre svega, ženskoj prirodi i načinima na koje muškarci najefikasnije mogu izaći na kraj sa njom. Kroz svaki tekst bila je prožeta neka od ideja morfopsihološke teorije predhodno elaborirane u nekoj od njegovih knjiga. Materijal, napred izložen, koji će biti predmet analize ovog rada preuzet je iz teksta *Muškarac i žena – bazične neuralne razlike*⁴⁴ i knjige *Skrivena seksualnost*⁴⁵... Autor oba je svakako Jovo Toševski.

U čemu je razlika između žene i muškarca?

Mozak muškarca i žene je toliko različit, tvrdi Toševski, da bi se, kada bi to bilo jedino merilo, mogli svrstati u dve različite vrste. Glavne specifičnosti ljudskog mozga sadržane u memoričkim, emocionalnim, seksualnim i kognitivnim sistemima dolaze u prvi plan kada se empirijski pozabavimo psihologi-

---

⁴⁰ Biografija je preuzeta iz: B. Jovanović (ur.), *Muškarac i žena*, Gutenbergova galaksija, Beograd, 2001.; J. Toševski, *Skrivena seksualnost. O morfopsihološkom dejstvu ženske seksualnosti na muškarca i vrstu u celini*, Beograd, Prozaik:Beoknjiga, 2004.; R. Momčilović, Toševski, seksolog s predumošljajem. Šta žene žele, <http://www.politika.co.yu/ilustro/2300/3>

⁴¹ Planeta žena", "Skrivena seksualnost...", "Polni um", "Sex materija", "Amorov rog", "Kaži ne", "Nerazumna mreža", "Ti-ja", "The Erect Woman", "Laki muškarci. O večitom muškom cilju" I i II

⁴² <http://www.dnevnik.co.zu/arhiva/2002>

⁴³ <http://www.forum.krstarica/showred.php?t=30788>

⁴⁴ Toševski, 2001, 41-68.

⁴⁵ Toševski, 2004.

jom polova. Najfinije razlike među polovima kao da su evolutivno konzervirane i zaštićene te ih je, sve do skoro, bilo teško uočiti. Važan problem u sagledavanju ovih **fundamentalnih istina** sadržan je u izvesnoj mistifikaciji neuronauke i nedostatku egzaktnih podataka. Kako su ove teškoće danas otkolone sve je više autora, veruje Toševski, koji su spremni da ukažu na to da mozak ili, preciznije rečeno mozgov, muškarca i žene funkcionišu na potpuno različit način. Nakon kratkog opisa izgleda površinskog dela mozga, tj. moždane kore, Toševski konstatuje da, iako se na prvi pogled može učiniti da razlike u izgledu nema to je samo optička varka, jer **je nauka potvrdila** da unutar polova postoje varijacije kao i izraženi seksualni dimorfizam.(...)⁴⁶

Morfopsihološka teorija J. Toševskog

Glavni evolucijski modus čoveka jeste njegova specifična seksualnost čiju osnovu čini morfopsihološki model skrivenih ženskih genitalija. Toševski svoju teoriju seksualnosti zasniva na dva postulata i to: **skrivenost ženskih genitalija i biovlast-seksualnost**. Naime, **morfopsihološka teorija seksualnosti čoveka** odnosi se na zavisnost globalne psihologije čoveka od ženske morfologije. Kako je već napomenuto, prvi postulat morfopsihološke teorije Toševskog odnosi se na skrivenost ženskih genitalija što je posledica uspravnog stava. Specifična morfologija i specifična pozicija ženskih polnih organa, njihova skrivenost i nepristupačnost za muškarca, uzrokuju neophodnost ženskog pristanka na seksualno spajanje iz čega neminovno sledi ženska psihoseksualna manipulacija kao prirodno psihološko dejstvo. Drugi postulat, ženska biovlast-seksualnost otelotvorenje je prvog postulata u interpolnim odnosima. Biovlast-seksualnost je zapravo, psihološka vlast ostvarena putem seksualnosti i ona je u našoj vrsti genetski uslovljena. Žena ostvaruje biovlast-seksualnost seksualnim primamaljivanjem, seksualnim obećanjima i seksualnim spajanjem. Neophodan uslov za delovanje biovlasti-seksualnosti jeste muškarac jer se nad njim dominacija i ostvaruje. Sam termin biovlast-seksualnost ima bukvalno značenje, radi se o **bioološkoj vlasti** koja se ostvaruje upotrebom seksualnosti.(...)⁴⁷

Evolucija i uporedna istraživanja seksualnosti

Morfopsihološka teorija seksualnosti zasnovana je na uporednim razlikama polnih organa i seksualnog ponašanja čovekolikih majmuna i čovaka, psihološkom dejstvu žene na muškarca izazvanim nepristupačnim i skrivenim genita-

---

⁴⁶ Toševski, 2001, 41-68.

⁴⁷ Toševski, 2004, 15-23.

lijama kao i na efektima dejstva jedinstvenog ljudskog mozga koji svojim ukupnim pojedinačnim ili grupnim aktivnostima podržava bazične morfopsihološke principe.

Toševski ljudsku seksualnost spoznaje kroz komparaciju sa seksualnim ponašanjem šimpanza. Ono što mu ovakvu komparaciju dozvoljava jeste "činjenica" da smo i mi Primati, te se upravo u primatskim osobinama nalaze koreni naših novih odlika. Poređenje sa šimpanzama dodatno je opravdano zbog **skoro istog** genetskog sastava ove dve vrste. I, kako je ovo jedno **naučno zapažanje** hajde da se, sledeći Toševskog, pozabavimo faktima. Čovekoliki majmuni, *Ponaidi*, i *Homidi*, iliti mi, ljudi, su dve familije primata i sličnost među njima je ogromna iako se anatomske razlikuju više nego što bi se dalo pretpostaviti na osnovu sličnosti gena i aminokiselina. Pored anatomske razlike, još jedna, takođe vrlo značajna, jeste i mozak. Toševski se pita kako je to moguće i odgovor nalazi u nedovoljnom poznavanju funkcije gena. Po mišljenju nekih autora, koje i sam usvaja, upravo je jedinstveno seksualno ponašanje čoveka ključna odlika koja ga distancira od ostalih primata. Ogromne razlike koje postoje, nedovoljno poznavanje funkcije gena, kao i to da upoređivanja savremenih majmuna i ljudi ne pružaju dovoljno podataka ne sprečavaju Toševskog da donosi opštevažeće zaključke o ljudskoj prirodi.

Četiri godine vršio je istraživanja u beogradskom Zoološkom vrtu posmatrajući ponašanje šimpanzi, četiri-pet mužijaka i isto toliko ženki, kao i par orangutana. I zaključio je sledeće. Genitalije ženke šimpanze su vidljive i pristupačne mužijaku, pristanak ženke na seks nije potreban i ženka smiruje agresivnost mužijaka, izazvanu na različite načine, "pozivom" na seks. Nasuprot njima, genitalije ženke naše vrste dobro su skrivene i nedostupne muškarcu što iziskuje neophodnost ženkinog pristanaka na seks. Sve ovo, zajedno sa kopulacijom licem u lice, otvara vrata ženskoj manipulaciji. Ovu vrstu manipulacije koju je, pomenutim uporednim istraživanjima, uočio jedino u ljudskoj vrsti, Toševski je nazvao biovlad-seksualnost.(...)⁴⁸

Ženska biovlad-seksualnost i njene implikacije

Neokorteks je, polno gledano, ženska tvorevina i on je po svojim osobinama takav, više ženski nego muški, prevrtljiv, ambiciozan, kad nešto smisli mora to i da izvede, i pritom je u celini nestalan na majmunski i primatski način. Glavna evolutivna ishodišta neokorteksa nalaze se u morfopsihološkom modelu psihoseksualne manipulacije kroz žensku biovlad seksualnost. Ženska psihoseksualna manipulacija podstaknuta je urođenom potrebom žene za ostvarivanjem biološke vlasti. Sve je nastalo iz potrebe za zadovoljenjem že-

---

⁴⁸ Toševski, 2004, 25-35.

ne. I ako ste se ponadali da je ovakva manipulacija žene po svojoj suštini konstruktivna, prevarili ste se. Jedna od najtamnijih strana evolutivnog uspeha ljudskog mozga i jake biovlasti koju ona odražava i koju čini sve jačom, jeste što njegovo dejstvo u vrtlogu tehnološkog napretka pravi probleme u ograničenoj biosferi planete Zemlje, ugrožavajući ekologiju do razmera opasnih za sva živa bića. Najgore od svega je što se uz ugrožavanje okoline uništava primatski ambijent, arhetipsko izvoriste čovekove kulture i civilizacije. Da li će se sada nekom učiniti slučajnim, pita se Toševski, što su baš žene u svim ekološkim pokretima više aktivne, ili će se opredeliti za zaključak, koji on zdušno predlaže, da je upravo ekologija buduće mesto događaja i uticaja, mesto gde žene osvajaju teren za buduće uticaje. Dakle, žene su prirodno krive, zbog svoje urođene sposobnosti manipulacije, za sve bioklimatske promene koje prete da unište planetu. A pošto je njihova urođena funkcija da stvaraju zabludu, one se predstavljaju kao najaktivniji, najglasniji, zaštitnici Planete.

Žena je prirodno kriva za ekološku propast planete, za porast nasilja i kriminala, ukratko njena potreba za vlašću ozbiljno prete da nas sve uništi.(...)⁴⁹

"Urođene" muške osobine i štetni uticaj žene

Do sada smo govorili o ključnim ženskim osobinama i vreme je da se malo pozabavimo onim što bi, po Toševskom, spadalo u **bazične muške osobine**. Čini mi se da bi ovde pojam nagona bio adekvatniji od pojma osobine. U tom smislu Toševski govori o **težnji za seksualnim spajanjem sa ženom i muškom zaštitništvu**. Muškarac je univerzalni zaštitnik žene i dece na svim poljima, štiti ih od opasnosti, obezbeđuje hranu, sigurno skrovište, itd. Međutim, enormni porast ženske biovlasti-seksualnosti doveo je do supresije ovog bazičnog nagona muškarca. To će u budućnosti sigurno biti ozbiljan problem za našu vrstu jer smanjivanje muškosti, koju čine dva pomenuta nagona, automatski negativno utiče na duševno zadovoljstvo i mir žene, a time utiče i na vitalnost čitave vrste. Po morfopsihološkom modelu funkcionisanja čoveka, druga bazična osobina muškarca bila bi težnja za seksualnim spajanjem sa ženom. Ova težnja umanjena je skrivenim ženskim genitalijama i neophodnošću ženskog pristanka na seks. Muškarac je danas i dodatno zbunjen jer, dok je nekada "izazovna" odeća bila siguran poziv na seks, sada to svakako nije. Ovakva paradoksalna pojava, kako Toševski navodi, može se isključivo objasniti jakom ženskom biovlašću. Danas toliko ima ženske biovlasti da i velika golotinja, što bi nekada svakako bilo predmet osude, ne donosi štetu nego ko-

---

⁴⁹ Toševski, 2004, 42-47, 63-83, 133-165; Toševski, Upustvo za upotrebu srpske erotike. Opasno rukovanje ženama, preuzeto sa adrese: <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/30.06.2002/društvo.htm>

rist ženama, jer **iako se gotovo gole šetaju na dohvat ruke muškarcima, oni ne mogu ništa, golotinja predstavlja demonstraciju moći koja pravi distancu tako da je danas muškarcima teže da ostvare svoje prirodne porive, želju za seksualnim spajanjem i zaštitništvo.**

Žene su osvojile sve muške prostore, vožnu automobila, vojsku, politiku,.. i time ga degradirale. Muškost je u ozbiljnoj opasnosti od uništenja jer su svi prostori pod ženskim uticajem. Kako bi zaštitio svoju muškost, a time i sebe muškarac, mora da je razvija i to na sledeći način: **ženu treba privoleti na seksualno spajanje i to je siguran put kojim se muškost može zadovoljiti.** Ako to shvati, muškarac odmah postaje privlačniji za ženu.(...)⁵⁰

"Prirodni" ljudski nagoni

Toševski se dalje upušta u tumačenje prirodnih ljudskih nagona. Sve veća stopa nasilja nesumnjivo je posledica sve većeg ženskog uticaja. Agresivnost kod ljudi spoj je primatske agresivnosti sa funkcijom neokorteksa i nastaje onda kada se treba ukloniti prepreka na putu u ostvarenju urođenih nagona, ženske biovlasti-seksualnosti i muške težnje za seksualnim spajanjem sa ženom. Sledi da je agresivnost sama po sebi uključena u nasilje kada je osujećeno ostvarivanje seksualnosti. Tada su nagoni jaki, a kontrola oslabljena. Ono što na suzbijanje nasilja može uticati jeste, svakako, elementarna muškost. Međutim, zbog sve veće dominacije žena, ta ista muškost je oslabljena, a spajanje sa ženom do te mere osujećeno, da muškarci zbog nemogućnosti da ostvare svoje prirodne nagone postaju sve agresivniji. Elementarna ženskost vođena normalnom, a ne uvećanom biovlašću, mogla bi uticati na smanjenje agresivnosti kod muškaraca, ako bi kroz normalne tokove seksualnosti izvršila pozitivan uticaj na muškarca. (Da li se ovde nazire paralela sa ženkom šimpanze koja "pozivom" na seks umiruje agresivnog mužijaka? Čini se da da.)

Verujem da ste se, kao i ja, do sada navikli da kod dragog Jova ništa nije nemoguće pa tako ni ideja da su žene krive i za porast kriminala, ustalom kao i za sve ostalo. Muški kriminal je posledica nesposobnosti da se dobro usmeri prirodni zaštitnički nagon. Bolje poznavanje žena smanjilo bi kriminal i prava je šteta za muškarce kriminalce koji svakako poseduju muškost i zaštitništvo, a ne znaju kako da ih upotrebe za svoj duševni mir.

Rat je isuviše mala nezdoga, kaže Toševski, da bi mogla omesti funkcionisanje ženske biovlasti seksualnosti. Kako za ženu ništa nije važnije od biovlasti one postanu svesne rata tek onda kada on počne direktno da ugrožava nor-

---

⁵⁰ Toševski, 2004, 47-63; Toševski, Stres, seksualni neprijatelj boj 1. Ljubavni jadi rahitičnog petla, preuzeto sa adrese: <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/16.06.2002/strane/pero.htm>

Žena ili muškarac..

---

malno delovanje žene. Za ženu je važno da se biovlast-seksualnost odvija stalno i bez odlagaja. Žene nisu svesne blizine rata kao muškarci i primete šta se dešava tek kada njihovi planovi budu narušeni. Vrlo je verovatno da ratovi i prestaju onada kada žene njega postanu svesne i kada ponovo uspostave njime narušenu kontrolu nad muškarcima.(...)⁵¹

Fenomen silovanja

Činjenica je, odlučno tvrdi Toševski, da je silovanje u našoj vrsti sporadična pojava. Ima više jakih razloga koji čine nameru za silovanjem otežanom. Sve žene imaju nekoliko vrsta zaštite pred ovom suludom pojavom. Prvo, svaka žena iz svoje okoline ima više muškaraca koji su u stanju da je zaštite od silovanja bez obzira na odnose u kojima su sa njom. Svi muškarci, dalji i bliži, rođaci, seksualni partner, kao i najveća većina muške nepoznate okoline, poseduju zaštitništvo kao jednu od svoje dve glavne osobine i spremni su da zaštite, prirodno, i poznatu i nepoznatu ženu i spreče silovanje. Dakle, drugi muškarci kao univerzalni zaštitnici su glavna prepreka silovanju. Zaštitništvo muškaraca kao njegov fundamentalni poriv u evoluciji stvoren je kao neophodan faktor koji je nastao paralelno sa skrivanjem ženskih genitalija, jer ga je baš teškoća da se dopre do ženskih genitalija pretvorila od primatske mužijačke u obuhvatniju mušku osobinu. Druga važna prepreka silovanju je upravo skrivenost i neeksponiranost ženskih genitalija čija nepristupačnost još više pojačana voljnim motornim radnjama obično jakih mišića nogu. Zbog toga ženu nije lako silovati ako je u svesnom stanju i ako nije povređena ili vezana. Osim toga, potrebna je velika nesrazmera u snazi između žrtve i napadača što nije uvek slučaj jer ima prilično jakih žena u odnosu na neke muškarce. Ipak, jedan od najačih argumenata, po Toševskom, da je mogućnost silovanja posledica skrivenih ženskih genitalija leži u sledeće dve činjenice. Prvo, silovanje posoji samo u našoj vrsti, i drugo, kada bi spoljne genitalije žene bile pristupačne kao kod ostalih životinja, silovanje uopšte ne bi postojalo jer ne bi postojala ni mogućnost da se ugrozi ženski pristanak na seksualno spajanje. Kod životinja se ne pojavlja pitanje pristanka ženke na kopulaciju pa nema ni silovanja.

Silovanje kao pojava kod čoveka ima i drugu stranu. Naime, postoje slučajevi u kriminologiji koji u stvari nisu silovanje, a žena može da ih predstavi kao takve. U tim slučajevima žena se koristi manipulacijom da bi ostvarila neki cilj.(...)⁵²

---

⁵¹ Toševski, 2004, 83-100.

⁵² Toševski, 2004, 93-96.

Homoseksualnost

Po mišljenju Toševskog, homoseksualnost žena i muškaraca su potpuno različite kategorije koje, osim po nazivu, nisu ni analogne ni kompatibilne. Muška homoseksualnost predstavlja nedostatak bar jednog od dva glavna nagona muškarca po morfopsihološkom modelu čoveka, i to, pre svega, nagona za seksualnim spajanjem sa ženom. Sa druge strane, homoseksualnost žena posledica je prolazne ili trajne poremećenosti nagona ženske biovlasti. Pri tom, lezbejka često nije izgubljena za vrstu kao majka. U ženskom homoseksualnom odnosu po prirodi stvari ima više bezazlenosti nego u muškom. Homoseksualnost je jedna od opasnih pojava za našu vrstu. Ako izdvojimo urođene homoseksualce, kojih je mali broj, u odnosu na stečene, pada u oči uticaj žena na povećanje stečenih homoseksualaca muškaraca kojih je sve više poslednjih decenija. Mušku homoseksualnost favorizuje jaka biovlad, najpre majke, a onda i cele ženske okoline, a žrtve su osobe muškog pola koje urođeno imaju slabu muškost. Takve osobe lako podležu ženskom uticaju, preuzimajući čak i ženske obrasce ponašanja. Homoseksualnost čoveka koja se smatra alternativnom seksualnošću, u stvari je svesno neopravdano usmerenje koje se čini lakšim i različitim od obaveza koje muškost nameće. Osim toga, homoseksualnost se ne može podvesti pod kategoriju seksualnosti, jer je seksualnost odnos između suprotnih polova. u tom smislu **homoseksualnost predstavlja otpadništvo najgore vrste** koje može biti stavljeno u grupu patoloških poremećaja i ne zaslužuje da bude stavljeno pod okrilje pojmova vezanih za seksualnost, jer negira najvažniji modus žive prirode-dvopolnost.(...)⁵³

Da li je moguća ravnopravnost polova?

Jednakost, upozorava nas Toševski, među Primatima ne može postojati jer su oni suštinski različiti. U živoj prirodi ništa se *a priori* ne zasniva na poštovanju nekoga ili nečega. Pošto nema poštovanja u živoj prirodi besmislica je međupolne odnose graditi na poštovanju koje je, samo po sebi, sporadična pojava u našoj vrsti. Niko ne razmišlja o tome odakle potiče shvatanje da se odnos među polovima treba graditi na poštovanju. Do sada bi čitaocu trebalo biti jasno da na poštovanju i razumevanju insistiraju žene jer tako najlakše ostvaruju svoju manipulaciju, a ne znaju da ih upotrebe za svoj duševni mir.(...)⁵⁴

---

⁵³ Toševski, 2004, 100-105.

⁵⁴ Toševski, 2004, 105-111.

Komparacije međupolnih odnosa u dve kulture

Priroda lekarskog posla omogućila je Toševskom da putuje po svetu i vrši komparacije. On je uporedio međupolne odnose u Norveškoj i Sahari. U Vardu, norveškom gradiću sa najranijom feminističkom tradicijom, biovlást-seksualnost žena je izražena do maksimalnih granica za koje su, u ovom trenutku evolucije, muškarci ovog podneblja pripremljeni. Žene u Vardu mogu da urade sve što zamisle. Sve je usmereno ka zadovoljavanju ženskih potreba. S druge strane, alžirska varošica Beni Amran pruža potpuno drugačiju sliku. Žene su uvučene u "mišiju rupu" iz koje bez dozvole muškarca ne mogu ni da provire. Muškarci se staraju o svim aktivnostima u spoljnom svetu od rada do nabavke namirnica za mnogobrojnu porodicu, a uticaj ženske biovlásti-seksualnosti deluje samo u okviru kuće i porodice. I ako ste na trenutak pomislili da su žene jako nezadovoljne ovakvom situacijom, varate se, one su zadovoljnije nego žene u Norveškoj, a kako je i muškost ovde odlično očuvana i muškarci su mnogo zadovoljniji od Norvežana. Zaključak Toševskog jeste da je za zadovoljstvo oba pola značajan uravnotežen odnos ženske biovlásti-seksualnosti i očuvane muškosti. Ovakva ravnoteža još se može sresti u patrijahalnim sredinama, zato smo mi na Balkanu još uvek u prednosti.

Ženska biovlást-seksualnost je kroz istoriju jačala i ostvarivala sve veći uticaj. Istorija civilizacije nije ništa drugo do priča o uvećanju ženske dominacije i ugrađivanje biovlásti-seksualnosti u sve društvene strukture. Trenutno najpoželjnije društveno uređenje, demokratija, nesumnjivo je projekat ženske biovlásti-seksualnosti, odnosno vrhunac njene prožetosti kroz sve društvene sisteme koji joj, ujedno, pružaju potporu i štite. Demokratija je ozbiljno i obavezujuće dostignuće koje muškarcima donosi sve više obaveza kojima se zadovoljavaju povećani ženski zahtevi. Demokratiju zapravo čine ženski zahtevi ugrađeni u njene zakone. Ukoliko se muškost u budućnosti ne suprotstavi ženskosti nastaće još veći disbalans u odnosu među polvima, dominacija žena nad muškarcima biće još veća, a šteta po oba pola nesamerljiva...⁵⁵

IV "Mudrosti" Toševskog pod antropološku lupu

Danas u Srbiji buja prava književnost propisa, mišljenja, zapažanja, medicinskih saveta, kliničkih sugestija i ta "provala" različitih diskursa o ljudskoj seksualnosti ne može, i ne treba, proći nezapaženo.

Predstavljeni materijal, koji je oličenje ideja koje zastupa Jovo Toševski, nedvosmisleno upućuje na biologističku percepciju rodni razlika. Naime, Toševski čvrsto veruje da su muškarac i žena suštinski različita bića i da je ta razli-

---

⁵⁵ Toševski, 2004, 135-138.

ka objektivizirana na gotovo svim nivoima ljudskog bivstvovanja, počev od različite anatomije tela i mozga pa do, sledstveno, različitog ponašanja. Urođene razlike između muškarca i žene manifestuju se, pretpostavljali su naučnici koji su sledili Darwinovu misao i princip polnog dimorfizma, putem faktora kao što su različita morfologija, veličina mozga, upotreba oruđa i razvoj govora.⁵⁶ Iako je seksologija dete devetnaestovekovne darvinovske teorije, u grupu autora koji su je dosledno sledili može se svakako svrstati i Toševski, nazavsko od toga što on piše vek kasnije. U želji da dokaže svoju tezu o primarnim razlikama između muškarca i žene, Toševski nije ostavio neprotumačenim gotovo nijedan deo ljudske egzistencije. Potvrdu svojim tvrdnjama tražio je u različitoj muškoj/ženskoj morfologiji tela i strukturi mozga. Govoreći o različitom broju, rasporedu, i veličini nervnih ćelija, a oslanjajući se na autoritet "naučnih" istraživanja, želeo je da pokaže da su rodne razlike rezultat različitih mozgova, te da je svako socijalno ponašanje polova utemeljeno u biološki različitoj strukturi mozga. Nijedan aspekt ponašanja nije razmatran sa stanovišta društva ili kulture, štaviše za njega taj deo ljudske egzistencije kao i da ne postoji. Bilogizacija je vidljiva na svakom nivou tumačenja jer se i pretpostavljena strukturalna različitost muško/ženskog mozga doživljava kao posledica "očigledne" i neupitne telesne različitosti. Telo kao biološka datost jeste, za Toševskog, ključni parametar u tumačenju ljudske "prirode". Toševski je čitavu svoju teoriju izgradio polazeći od različite anatomije muškog i ženskog tela. Preciznije, njega interesuje isključivo žensko telo biološki određeno, dok muško telo ni u jednom trenutku razmatranja polnih razlika nije relevantno, njegova materijalnost se gubi. Razlog ove izuzetosti muškog tela leži u stalnom poređenju anatomije ljudi sa anatomijom ostalih primata pri čemu se sve sličnosti percipiraju kao normalne dok odstupanja potpadaju pod kategoriju "nenormalnosti". U tom smislu, muško telo je zbog sličnosti položaja svojih genitalija sa položajem istih kod ostalih primata označeno kao normalno i uobičajeno pa kao takvo nije moglo "stvoriti" ništa neubojeno i do tada "prirodi" nepoznato. Nasuprot njemu, anatomija ženskog tela zbog "skrivenosti" polnih organa nije u skladu sa već proklamovanim normalnim telom. Ovakva specifičnost morfologije ženskog tela zaslužna je za posebni evolutivni razvoj vrste jer je otvorila vrata ženskoj psiho-seksualnoj manipulaciji, poznatoj isključivo ljudskoj vrsti, koja je proizvela jedinstveni mozak čoveka i od njegovog razloga nastanka postala sastavni deo koji se prenosi nasleđem. Na ovaj način uspostavljeni su primarni principi muškosti i ženskosti, odnosno oni elementi koji će, jednom dati, zauvek ženu činiti ženom, a muškarca muškarcem. Drugačije rečeno, ženskost kao urođena struktura koja se prenosi nasleđem, a koja podrazumeva biološku potrebu žene za dominacijom i manipulacijom nad muškarcem, uspostavila je i samu suštinu muškarca koju čine zaštitništvo i težnja za seksualnim spajanjem sa ženom. Muškost i

---

⁵⁶ Hert, 2003, 63-132.

Žena ili muškarac..

ženskost kao urođene strukture podrazumevaju da će se muškarac i žena uvek i svuda, nazavisno od kulturno-istorijskog i društvenog trenutka u kome postoje, ponašati na "prirodno" uslovljen način. Kako su muškarac i žena kulturno nespecifične i opštevažne kategorije svaka, kroz istoriju uočena, različitost u rod-nima odnosima tumači se kao posledica više ili manje ostvarenih prirodnih na-gona. Žena će stalno nastojati da proširi svoju biološki datu potrebu da vlada i kontroliše, a muškarac da suzbije žensku dominaciju ne bi li zadovoljio svoje muške porive. Možemo zaključiti da je naučna misao Toševskog nesumnjivo pod uticaje Darwinove evolutivne teorije i diskursa polnog dimorfizma. On eks-plicitno naglašava da postoji filogenetski nasledena struktra dva tipa ljudske polnosti, da su muškarac i žena prirodno različiti, što je otelotvoreno u njihovoj telesnosti, da postoji urođena ženskost, odnosno muškost te da su te dve katego-rije polnosti međusobno isključive i nezamenljive. Položaji koje zauzimaju u društvu, kao i njihovo ponašanje rezultat su bioloških determinanti. Nasleđe, vaspitanje, kultura ili društvo pojmovi su koji se u njegovom radu uopšte ne po-javljaju. Muškarac i žena kao istorijski i kulturno proizvedene kategorije ne po-stoje, postoji samo biološki uslovljeno ponašanje i prirodno date strukture dru-štva. Poput sociobiologije, on u potpunosti negira postojanje kulture i svako ljudsko ponašanje tumači kao rezultat evolucije putem prirodne selekcije. Pret-postavlja direktnu uzročno-posledičnu vezu između biologije i socijalnog pona-šanja i u svakoj istanci esencijalizuje "ljudsku prirodu". Posledica ovakvog esencijalističkog, naturalističkog, biologističkog diskursa nesumnjivo je prihva-tanje svakog društvenog fenomena kao prirodnog, imanentnog, a time i nepromenljivog.

Paralelno sa diskursom polnog dimorfizma uočava se i jak uticaj hetero-seksualnog diskursa. Postulirana kroz govor o primarnoj ženskosti/muškosci, heteroseksualnost se pojavljuje kao neupitno jezgro rodnih kategorija. Suština ljudske seksualnosti, shodno Toševskom, leži u stalnom nastojanju muškarca da se spoji sa ženom koja, dozvoljavajući ili odbijajući koitus, koristi seks kao sredstvo u ostvarivanju svoje biološke vlasti nad njim. Njegova tumačenja odišu pretpostavljenom samorazumljivošću heteroseksualnosti kao prirodno uslovljenog i jedino normalnog obilka seksualnosti. Samo u jednom trenutku, verujući da je o tome suvišno govoriti, kada tumači homoseksualnost, on više implicitno provlači da muškarac i žena postoje u cilju reprodukcije vrste te da je heteroseksualnost imperativ koji se prirodno nameće. Svaki drugi oblik seksualnosti koji odstupa od heteroseksualnih normi tumači se kao posledica patološkog poremećaja, što će reći da zapravo imamo posla i sa diskursom "izopačenosti", onako kako ga je odredio Fuko⁵⁷. Pod uticajem Toševskog i preseka diskursa koje širi oblikuje se naša percepcija "normalne" seksualnosti kao i način na koji ćemo doživljavati seksualnost uopšte.

---

⁵⁷ Fuko, 1978.

Pored diskursa polnog dimorfizma, heteroseksualnog i diskursa "izopačenosti" pod čijim je uticajem i koje zastupa Toševski, a koji svakako čine okolicu njegovih ideja, važno je pažnju usmeriti i na diskurse koji, manje više implicitno, proizilaze iz njegovih ideja. Naime, njegove ideje oblikovale su diskurs "nenormalnog ženskog tela". Kako je već napomenuto, praveći stalnu paralelu sa primatima, u centar njegove pažnje dospeva žensko telo koje svojom anatomijom odstupa od onoga što je predhodno označeno kao normalno. Ovakva "nenormalnost" nije uslovljena uspravnim stavom, jer takav položaj ima i muškarac, već "skrivenošću" ženskih polnih organa. Muško telo i pored uspravnog stava zadržalo je vidljiv i "pristupačan" položaj svojih genitalija karakterističnin za ostale primat. Iz ovoga proizilazi da anatomija ženskog tela zbog položaja polnih organa spada u grupu "nenormalne" telesnosti. Ovakav "nenormalni" oblik tela uslovio je pojavu urođene, biološke vlasti žene. Ideja da sve što nije na svom mestu ili što svojim izgledom odstupa od društveno poželjnog i normalnog, potpada pod kategoriju opasnog nije nova i sledeći je možemo reći da nastala kao posledica neuobičajenog "oblika" ženskog tela, biovlast- seksualnost je *per se* opasna i ne može doneti ništa dobro. Tako je diskurs "nenormalnog ženskog tela" formirao diskurs "opasne ženske dominacije". Kako Toševski tvrdi, prirodna ženska dominacija razuzdana je, bez kontrole, nezasita i preta da potpuno uništi sve oko sebe. Sve je nastalo, sećate se iz materijala, kako bi se žena zadovoljila, a neobuzdanost njene dominacije preta da potpuno uništi palnetu. Svaka pojava u društvu tumači se kao posledica bioloških datosti. Nasilje, kriminal, silovanje⁵⁸, ekološke katastrofe i još mnogo toga konsekvntno proizilaze iz sve više upotrebljivane biološke vlasti žene. Prirodno neobuzdana žena ne zna za granice u upotrebi biološke vlasti koju poseduje iz čega sledi da je u njenim rukama vlast izuzetno opasna. Prepuštena u potpunosti ženi vlast je ništa drugo do oličenje tiranije. Kako muško telo i položaj njegovih genitalija spadaju u grupu onoga što je predhodno označeno kao normalno, te nije opasno, dominacija i vlast moraju se poveriti

---

⁵⁸ Silovanje je, shodno tumačenju Toševskog, pojava koja ne zaslužuje posebnu pažnju. Naime, ono je najpre onemogućeno prirodom ženskog tela, a zatim i urođenom muškošću koja je uvek tu da zaštiti ženu, ne da je povredi. Iz ovoga sledi da je ženu nemoguće silovati jer je njeno telo tako konstruisano da onemogućava bilo koga da ostvari seksualni kontakt ukoliko ona to ne želi. Ako je neko ipak napadne, što je takođe prirodno gotovo nemoguće jer je muškarac urođeni zaštitinik a ne napasnik, neki drugi muškarac čiji nagoni nisu poremećeni pritekao bi joj u pomoć. Paralelno sa ovom "argumentacijom" ide i potpuno suprotan argument koji će reći da je silovanje prisutno samo u našoj vrsti zbog "čudnog" oblika ženskog tela jer sprečava muškarca da ostvari seksualni kontak kad on to poželi, za čim prirodno teži. Ovakvo tumačenje u potpunosti negira postojanje silovanja kao nasilnog čina i legitimise nasilje nad ženom verujući da je ukoliko do snošaja dođe ona sama to htela, ili je, na drugom nivou, prirodno kriva zbog "nenormalnog" položaja svojih genitalija.

njemu. Iz diskursa "opasne ženske dominacije" proizilazi diskurs "poželjne muške kontrole". Sve dok je žena iole bila pod kontrolom muškarca svet je napredovao. Jaka muškost neophodna je da bi se po svojoj prirodi nestalan ženski duh držao zatvoren u boci. Naime, prirodno opasna ženska dominacija s obzirom na to da je biološki uslovljena ne može se ukinuti ali se može držati pod kontrolom muškarca. Sledstveno, za opstanak sveta neophodno je žensku biološku vlast ograničiti na kuću i porodicu, a dominaciju u svim ostalim sferama života prepustiti muškarcu. Društveni poredak u kome je žena potčinjena "prirodno" je neophodan da bi smo funkcionisali. Ovaj diskurs predstavlja i esencijalizuje ženu kao izopačenu, nepouzdanu, nezastitu i bez kontrole, dok je, nasuprot njoj, muškarac oličenje normalnosti, pouzdan, razborit i spasitelj. Znanje proizvedeno pod uticajem naučnog diskursa Toševskog, kao implikaciju ima percepciju muškarca i žene kao biološki različitih sa svim navedenim osobinama i teži da naturalizuje svaki društveni poredak. Navodne komparacije kultura koje Toševski vrši nemaju za cilj da ukažu na različitost položaja muškarca i žene shodno društveno-političkom poretku čiji su deo već da potkrepe tezu o prirodno opasnoj ženi i poželjnoj nadmoćnosti muškarca. Svaki društveni poredak rezultat je biološki uspostavljene dominacije žene s tim što je stepen ostvarene dominacije kriterijum u vrednovanju društvenih poredata. Tako se demokratsko društvo sa visokim stepenom ženske biološke vlasti tumači kao "žensko", izopačeno, bez mere i na ivici propasti, dok bi poredak sa minimumom ženske vlasti i jakom muškom dominacijom bio oličenje ravnoteže, normalnosti i blaženstva. Posledica znanja o ljudskoj seksualnosti, tela i rodnim odnosima nastalog pod uticajem pomenutih diskursa jeste percepcija žene kao prirodno negativne i opasne naspram sve pozitivnosti muškarca. Već je jasno da naturalizacija i biologizacija bilo kog fenomena ima kao posledicu percepciju istog kao univerzalnog i prirodno poželjnog. Krijući se iza vela naučnog autoriteta ovakav diskurs ima vrlo ozbiljne društveno-političke implikacije u pogledu raspodele moći između muškarca i žene. On postulira, naturalizujući "ljudsku prirodu", da moć može biti pravilno upotrebljena samo ukoliko je koriste muškarci i da je "prirodno" najpoželjniji poredak kome moramo težiti zarad sopstvene sigurnosti poredak sa jasno izraženom muškom dominacijom.

Kako su muškarac i žena, njihova telesnost i polnost, položaj u društvenoj strukturi nesumnjivo proizvod društveno istorijskih okolnosti u kojima se o njima govori neophodno je uzeti u obzir i specifičnost trenutka u kome Toševski progovara. Drugačije rečeno, društveno-politički trenutak u kome znanje nastalo pod uticajem naučnog diskursa Toševskog doživljava medijsku ekspanziju neophodno je razmotriti jer je znanje nesumnjivi proizvod delovanja moći u okviru diskursa i samo je tako moguće uvideti nerskidivu vezu između vlasti i znanja. 2000-dita godina uzima se kao prelomni trenutak u razvoju Srbije koja tada ulazi u proces prelaza, tranzicije i doživljava intenzivne i burne

promene. Koncept procesa prelaza ovde podrazumeva "posebnu fazu u evoluciji jednog društva, fazu u kojoj ono sve više nailazi na unutrašnje ili spoljašnje teškoće u reprodukciji ekonomskih i društvenih odnosa na kojima počiva i koji mu daju logiku funkcionisanja i specifičnog razvoja i gde se u isto vreme pojavljuju novi društveni i ekonomski odnosi koji će više ili manje brzo, više ili manje silovito, postati opšti i postati uslovi funkcionisanja jednog novog društva".⁵⁹ Period prelaza se može okarakterisati i kao istorijski period u kome se stari sistemi zamenjuju novim, period u kome dolazi do promene jedne formacije u drugu. "Promena sistema pripada kategoriji procesa tranzicije u kojima se staro zamenjuje novim, ali ne prostim supstituisanjem već kroz žestoku borbu suprotnih ideja, vrednosti, interesa, u atmosferi ispunjenoj anksioznošću, tenzijama i konfliktima."⁶⁰ Sa intenziviranjem tranzicije i bujicom novih ideja i vrednosti pod uticajem zapadnih demokratskih društava uočava se i upliv različitih diskursa o ljudskoj seksualnosti kao i diskursa koji zahtevaju promenu rodni odnosa. U jeku promena, 2002-e godine, kao otpor istim ideje Toševskog dobijaju na snazi. Kako nauka nije samo strategija u službi centralne vlasti već se može upotrebiti kako bi se ista osporila, intenzivno upoznavanje javnosti sa naučnim stavovima Toševskog a pro po demokratije i promene rodni odnosa koje ona sa sobom nosi predstavlja trzaj onih koji se toj promeni žele suprostaviti.

V Zašto su ideje Toševskog opasne po društvo?

Kod Toševskog nema nikakve teorijske misli kakva postoji u sociobiologiji, recimo, već je u pitanju jedno eklektičko tumačenje vulgarnog darvinizma, ali je medijska probitačnost, kao posledica elementarnog odsustva humanističkog obrazovanja među novinarima i njihovim urednicima, pre svega, ali u našem društvu uopšte, omogućila "hiljadu puta ponovljenoj laži da postane istina".

Popularni naučni diskurs Jova Toševskog prelama mnoštvo različitih diskursa koji oblikuju našu percepciju rodni odnosa, tela, njegove polnosti i seksualnosti. Nastupajući sa naučnog stanovišta i nudeći "istinu" o Ženi i Muškarcu, Toševski je svojim idejama dao društveni legitimitet i institucionalno proizveo znanje koje kao posledicu ima naturalizaciju svakog društvenog fenomena. Svaki segment ljudskog ponašanja protumačen je kao rezultat biološkog determinizma opasno negirajući postojanje kulture i društva kao određujućih faktora. Kako su ukazali kritičari biologizma u nauci, nijedan deo ljudske egzistencije, pa i sama "priroda" nisu izuzeti od socijalne konstrukcije čiji su

---

⁵⁹ M. Godelije, *Analiza tranzitornih procesa*, GEI SANU, XXXVIII, Beograd, 1989, 203.

⁶⁰ M. Prošic-Dvornić, *uvod u: Kulture u tranziciji*, PLATO, Beograd, 1994, 3.

ne samo deo već i proizvod. Prihvatajući "zdravo za gotovo" i ne problematizujući nejednaku raspodelu moći u datom društvu mi, zapravo, opravdavamo sve oblike društvenog izrebljivanja i eksplatisanja. Opasnost ovakvog diskursa ne leži samo u esencijalizaciji muškarca i žene već, *a fortiori*, u tome što se krije iza autoriteta koji nauka ima u proizvodnji istine. Verujem, poput mnogih, da se nauci mora oduzeti povlašćeni status u tumačenju fenomena, odnosno, kako bi to rekao Faerabend, da je nauka opasna ideologija te joj se ne sme dozvoliti da i dalje predstavlja sebe kao intrinzično istinitu jer istina neke ideologije nije ništa drugo do dogmatska odbrana iste.⁶¹

Ivana Stevanović

**WOMAN OR MAN – WHAT IS THE DIFFERENCE?
BIOLOGIZATION OF GENDER INEQUALITIES IN THE WORK OF
JOVO TOŠEVSKI**

Writing in the spirit of explicit naturalism and biological determinism, and hiding behind the veil of scientific authority, Jovo Toševski has produced a body of knowledge on human sexuality, body, and gender relations, accessible to the wider audience. Starting from the idea of discourse such as put forward by Foucault, this paper points to the general implications of knowledge produced under the influence of the popular scientific discourse of Toševski.

---

⁶¹ P. Faerabend, Kako zaštititi društvo od nauke, u: Nevena Sesardić (prir.), *Filozofija nauke*, Nolit, Beograd, S.A.